

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการสำรวจองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย สามารถสรุปเป็นหัวข้อต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. ทูทางสังคม
 - 1.1 ความหมายของทูทางสังคม
2. องค์กรประชาสังคม
 - 2.1 ความหมายขององค์กรประชาสังคม
 - 2.2 ประเภทขององค์กรประชาสังคม
 - 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการองค์กรประชาสังคม
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทูทางสังคม

องค์ความรู้ทางด้านแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้ประกอบด้วยหัวข้อ ดังนี้
ความหมายของทูทางสังคม

อนก นาคะบุตร (2545 : 71) กล่าวถึงทูทางสังคมในลักษณะของความเข้มแข็งของชุมชนว่า มิใช่เป็นเรื่องที่เพิ่งเกิดขึ้นในประเทศไทย แต่หากเป็นคุณค่าเดิมที่สังคมไทยมีอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นความมีน้ำใจต่อกัน การแบ่งปันซึ่งกันและกัน ความเอื้ออาทรกัน การเกาะเกี่ยวกันทางสังคม การรวมกลุ่มเป็นองค์กร หรือการจัดตั้งเป็นเครือข่ายต่างๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรผสมผสาน เครือข่ายโรงสีชุมชน เป็นต้น ทูทางสังคมนี้คือพลังสำคัญที่จะขับเคลื่อนชุมชนต่างๆ ให้มีความสามารถในการเพิ่มมูลค่าและทูทางสังคมให้กับชุมชนตนเองมากขึ้น มีความเท่าทันต่อปัญหา และมีความสามารถในการจัดการปัญหาได้มากขึ้น และท้ายที่สุดสามารถพึ่งพาตนเองได้จริงในระยะยาว

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (2541 : 76) อธิบายว่า ทูทางสังคมเป็นนามธรรม หมายถึงความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ความสามัคคี รวมพลัง การมีองค์กร มีหน่วยที่จะจัดการ จัดระบบต่างๆ ในชุมชน มีศิลปวัฒนธรรม มีจิตรวมใจ มีศีลธรรม มีความสมัครสมานรักใคร่กลมเกลียวกันสิ่งต่างๆ เหล่านี้เรียกว่า เป็นทูทางสังคม ซึ่งจะเป็พื้นฐานในท้องถิ่นและชุมชนให้มีการพัฒนาที่เข้มแข็ง จริงจังและยั่งยืน

อันมาร สยามวลา (2544 : 92) กล่าวถึงทูทางสังคมว่า เป็นการใช้ทรัพยากรของชุมชนในการแก้ปัญหา ทรัพยากรที่สำคัญ คือ สติปัญญา และความเอื้ออาทรต่อกัน สิ่งเหล่านี้คือทูทางสังคม

โดยนัยนี้ ทูทางสังคมก็นับเป็นมิติในรูปแบบของทรัพยากรของชุมชน อันประกอบด้วยเรื่องของ ค่านิยมความเชื่ออาทรต่อกัน รวมทั้งเรื่องของสติปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนที่สมควรนำออกมาประยุกต์ใช้ ในการพัฒนาสังคม

อมรา พงศาพิชญ์ (2543 : 37) กล่าวถึงทุนทางสังคมใน Thailand Social Monitor : Social Capital and the Crisis ว่า คือความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งในแนวราบและแนวตั้ง ระหว่างบุคคล สถาบัน และ/หรือองค์กรต่างๆ ทั้งในรูปปัจเจก กลุ่ม และเครือข่าย ทั้งนี้ค่านิยม บรรทัดฐานที่สังคม ยึดถือ ซึ่งมีผลต่อวิถีการผลิตในระดับครอบครัว ชุมชน และประชาสังคม นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึง ทุนทางสังคม โดยเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ ที่มีค่านิยมในการตอบแทนบุญคุณ ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนแบบไม่เท่าเทียมกัน รวมทั้งการมีเครือข่ายการตอบแทนและใช้ประโยชน์ ร่วมกัน และกล่าวถึงการนำแนวคิดเรื่องทุนทางสังคมไปขยายใช้กับงานพัฒนาในปัจจุบัน

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2541 : 82) กล่าวถึงทุนทางสังคมว่าทุนทางสังคม คือวิถีคิด และ ระบบความรู้ในการจัดวิถีของความเป็นชุมชน เช่น การจัดการทรัพยากร การจัดการความสัมพันธ์ ในการอยู่ร่วมกันในสังคมชุมชน ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับ ธรรมชาติ หรือมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยวิถีคิดเชิงซ้อนและเกี่ยวข้องกับ เรื่องระบบความรู้/ภูมิปัญญา อีกทั้งต้องอาศัยกฎเกณฑ์มาจำกัดการใช้ความรู้ นั้น ซึ่งอาจเป็นในรูป ของจารีต กฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ทางสังคม พร้อมกันนั้นก็ต้องมีองค์กรที่เข้ามาทำหน้าที่จัดการ เรื่องนั้นๆ เช่น การใช้ทรัพยากรต่างๆ การจัดการทุน เป็นต้น

นอกจากนี้ อานันท์ กาญจนพันธุ์ ยังกล่าวถึงทุนทางสังคมที่เป็นเสมือนทุนทางสังคมเดิม ของสังคมไทย ซึ่งเป็นจุดเชื่อมต่อที่ดีในการนำไปประยุกต์ใช้ความหมายของเรื่องต่างๆ คือ มิติ ทางวัฒนธรรม โดยมิติทางวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ชุมชนพยายามจะรื้อฟื้นขึ้นมาเพราะมีนัยสำคัญ ทางสังคม เพื่อประโยชน์ของชุมชนไม่ว่าจะเป็นในแง่ของการปลูกจิตสำนึก หรือรักษาสำนึกของ ชุมชนและเครือข่ายของชุมชนที่ต้องสัมพันธ์กันในการดำรงชีวิต และมักเกี่ยวข้องกับฐานทรัพยากร ที่ชุมชนต้องอิงอาศัย ไม่ว่าจะเป็นแม่น้ำลำคลอง ป่าต้นน้ำ ทะเล โดยจะเห็นได้จากมิติของความสัมพันธ์ ผ่านงานบุญ ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่เตือนให้รู้ว่า ชีวิตเราที่อยู่มาได้ก็เพราะสำนึก ในคุณค่าของทรัพยากรและร่วมกันรักษา อีกทั้งยังมีความหมายในแง่ที่เป็นการยืนยันในคุณค่า หรือกฎเกณฑ์ทางสังคมบางอย่าง เช่น กฎเกณฑ์ข้อห้ามเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรส่วนรวมร่วมกัน เป็นต้น

ส่วนการระดมทุนเพื่อสังคม อานันท์ กาญจนพันธุ์ กล่าวว่า ทุนทางสังคมที่อยู่บนพื้นฐาน ทางความคิดและอุดมการณ์ของระบบสวัสดิการในสังคมไทยนั้น อยู่ภายใต้หลักการที่สำคัญ 2 ประการ คือ การต่างตอบแทนกัน (Reciprocity) และหลักการใช้ประโยชน์ร่วมกัน (Communitarity)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า อานันท์ กาญจนพันธุ์ ได้เสนอทฤษฎีทางสังคมในมิติที่เป็นระบบคิดหรือวิธีคิด กับวิธีปฏิบัติ หรือระบบความรู้ในการจัดการกับวิถีชุมชนไว้อย่างชัดเจน และได้นำเสนอมิติทางวัฒนธรรมว่ามีความเกี่ยวข้องกับเรื่องทุนทางสังคมอย่างใกล้ชิด

ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ (2542 : 49) แสดงความสัมพันธ์ระหว่างประชาสังคมกับทุนทางสังคมว่า “ประชาสังคม” ไม่ใช่เป็นเพียงแค่การที่คนมาอยู่รวมกันเท่านั้น แต่คนเหล่านั้นต้องมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน พุดจาสื่อสารในจุดมุ่งหมายที่ไปด้วยกันจนเกิดคุณภาพใหม่ การที่คนแต่ละคนมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน จะทำให้เกิดคุณภาพใหม่ที่แต่ละคนไม่มี ยิ่งมีการปฏิสัมพันธ์เท่าใด ก็ยิ่งก่อให้เกิดคุณภาพสูงขึ้น จนทำให้เกิดทุนทางปัญญา – ทุนทางสังคม และก่อให้เกิดประชาสังคมขึ้นนั่นคือ ประชาสังคมที่ดี จะต้องก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ นำไปสู่การเกิดปัญญา และก่อให้เกิดทุนทางสังคม อาจกล่าวได้ว่า “ประชาสังคม” เป็นเพียงแค่สื่อ แต่เนื้อหาของมัน คือ ทำให้เกิดปัญญา เกิดทุนทางสังคมที่ทำให้คนฉลาดขึ้นนั่นเอง

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งที่เสนอในแนววัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมเป็นทุนทางสังคมอีกประการหนึ่ง เช่น ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2540 : 94) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมว่า “วัฒนธรรมคือทุน” ที่จะเป็นรากฐานในการพัฒนาประเทศที่มีความสำคัญต่อสังคมไทย วัฒนธรรมที่เป็นทุนมีลักษณะเป็น Culture Stock และการเปลี่ยนแปลงใน Culture Stock น่าจะถือได้ว่าเป็นการลงทุนหรือทำให้ทุนเดิม (มรดกทางวัฒนธรรม) สามารถรักษาค่าไว้ซึ่งความมั่งคั่งและความมั่นคงทางจิตวิญญาณ ที่เน้นความมั่งคั่งทางวัฒนธรรม ซึ่งก็คือจุดหมายของความเป็นมนุษย์ที่มีใช้เพียงเศรษฐกิจหรือเทคโนโลยี โดยชัยอนันต์ สมุทวณิช มองว่าวัฒนธรรมเป็นทุนของสังคมหนึ่งๆ ที่มีมาอย่างต่อเนื่อง แต่ถ้าไม่มีการสืบสาน ขาดการเอาใจใส่ดูแล สนับสนุน ทุนทางสังคมก็ลดลงและหมดไป ในที่สุดคนในสังคมก็ขาดทุนทางชีวิตและเมื่อวัฒนธรรมเป็นทุนอย่างหนึ่ง วัฒนธรรมก็มีผลผลิตหรือ Productivity แต่เป็นผลผลิตทางด้านการสร้างคนที่มีความรอบด้าน ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลง และการลงทุนทางเศรษฐกิจวัฒนธรรมที่เป็นทุนเท่านั้น จึงช่วยรักษาสันติสุขของสังคมไทยไว้ได้ ดังนั้น ความหมายของ “ทุนทางวัฒนธรรม” ของชัยอนันต์ สมุทวณิช น่าจะหมายถึง ทุนที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับการพัฒนาประเทศ โดยอาศัยพื้นฐานของสิ่งที่มีอยู่ในสังคมนั้น และพัฒนาไปสู่การยกระดับมาตรฐานทางสังคมที่จะส่งผลไปสู่การพัฒนาในด้านอื่นๆ ในลักษณะของการเลือกใช้ที่เหมาะสม

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (2539 : 82) ได้กล่าวถึงทุนวัฒนธรรมในเชิงเศรษฐศาสตร์ว่าเป็นการนำวัฒนธรรมมาแฝงในรูปของสินค้าและบริการ เพื่อเพิ่มมูลค่าในการผลิตที่สร้างความพึงพอใจร่วมกัน โดยผ่านความร่วมมือในลักษณะของการสร้างสรรค์

นักวิชาการบางท่านกล่าวว่า ทูตทางสังคม คือ เรื่องที่เกี่ยวกับขนาดหรือความสัมพันธ์ของผู้คนที่อยู่ในลักษณะของเครือข่ายหรือชุมชน มีทรัพยากรที่สะสมไว้และมีความพร้อมที่จะนำพลังเครือข่าย และทรัพยากรทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจเหล่านั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์

จากนัยดังกล่าวจะเห็นว่า ความหมายของคำว่าทูตทางสังคมของนักวิชาการไทยได้นำเสนอในมิติที่หลากหลาย เริ่มจากการเสนอว่า ทูตของชุมชนเป็นทูตทางสังคมอย่างหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วย (ทูต) ฐานทรัพยากรธรรมชาติ ฐานวัฒนธรรม ความเอื้ออาทร ความสามัคคี ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ที่ทำให้คนมีความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ต่อกัน มีการรวมพลังความคิด ความรู้สติปัญญา และความชำนาญที่มีอยู่ไปใช้ในการจัดการแก้ไขปัญหา รวมทั้งมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอีกด้วย

ทูตทางสังคมเป็นคุณค่าเดิมที่มีอยู่แล้วในสังคมไทย ทูตทางสังคมสามารถก่อให้เกิดพลังที่จะขับเคลื่อนชุมชนได้ พลังในที่นี้ ได้แก่ พลังแห่งปัญญาหรือความรู้ ซึ่งเป็นพลังที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างจริงจังและยั่งยืน นอกจากนี้ ยังมีการนำเสนอทูตทางสังคมที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ค่านิยมเกี่ยวกับความสามัคคี ความมีศรัทธาที่นำไปสู่การรวมจิตใจ และการรวมพลังของผู้คน รวมทั้งได้นำเสนอเรื่องของวัฒนธรรม ความมีศีลธรรม และการมีองค์การในการจัดการกับระบบต่างๆ โดยมีความเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้เป็นทูตทางสังคม และจะทำให้ชุมชนมีการพัฒนาความเข้มแข็งอย่างจริงจังและยั่งยืนได้ต่อไป

ทูตทางสังคมในความหมายทั้งของนักวิชาการไทยและต่างประเทศ ยังมองในมิติที่เป็นพลังทางสังคม โดยเป็นพลังที่เกิดจากทูตทางสังคมนี้ จะเป็นพลังที่มาจากการรวมคน รวมความคิด รวมความรู้และปัญญา เพื่อนำมาแก้ไขปัญหาของสังคม และมองในแง่ของทรัพยากรของชุมชน อันประกอบด้วยเรื่องของค่านิยม ความเอื้ออาทรต่อกัน รวมทั้งเรื่องของสติปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน

นอกจากนี้ ยังมีมุมมองเรื่องทูตทางสังคม เรื่องความสัมพันธ์ของคนที่มีทั้งในแนวราบและแนวตั้ง เกี่ยวกับความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ และค่านิยมในการตอบแทนบุญคุณ รวมถึงค่านิยมและบรรทัดฐานที่สังคมยึดถือ ที่มีผลต่อวิถีการผลิตในระดับครอบครัว ชุมชน เครือข่าย และประชาสังคม

อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาแล้วจะพบว่า ทูตทางสังคมเป็นเรื่องที่มีอยู่แล้วโดยธรรมชาติในแต่ละสังคม เป็นเรื่องของระบบคิดของคนในสังคม ที่จะส่งผลถึงวิถีปฏิบัติในหมู่ประชาชนที่จะสร้างประโยชน์ร่วมกันในด้านต่างๆ ทูตทางสังคมจึงมีประสิทธิภาพในการดำเนินงานด้านเศรษฐกิจ เช่น การลดต้นทุน หรือสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้

ทูตทางสังคมอาจมองในมิติของระบบและกระบวนการทางสังคมได้ โดยทูตทางสังคมที่เป็นเรื่องของระบบคิดและอยู่ในรูปของค่านิยม วัฒนธรรมของประชาชน ความไว้วางใจกัน ความสำนึกร่วมกันในความเป็นเจ้าของ และความเป็นชุมชนเดียวกัน มีความเคารพต่อกัน

มีความไว้วางใจกัน มีจารีต และมีค่านิยมต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน จะมีผลต่อความสัมพันธ์ของคน ซึ่งจะส่งผลต่อการจัดระเบียบเศรษฐกิจสังคม ความเป็นชุมชน และเกิดผลดีต่อการดำเนินกิจกรรม

การที่จะพิจารณาว่า ทูทางสังคมที่เกิดจากการมีสิ่งเอื้อที่ดีในชุมชนมีหรือไม่ (Good 'Stock' of Social Capital) อาจดูได้จากสถิติและตัวเลขต่างๆ อาทิ ตัวเลขที่แสดงให้เห็นว่า มีอัตราการเกิด อาชญากรรมต่ำ การมีสุขภาพดี การมีการศึกษาดี และมีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ จะเห็นได้ว่า กลุ่มหรือองค์กรที่มีทุนทางสังคมสูง มักจะใช้ทุนทางสังคมเป็นเครื่องมือในการทำงาน โดยจะใช้ทั้งในที่ทำงานและใช้เพื่อทำงานอื่นๆ ด้วย มิติของทุนทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของความหนาแน่นของเครือข่ายทางสังคมนั้น (Density of Social Networks) อาจจะพิจารณาได้จากการที่มีคนมารวมกัน ในที่เดียวกัน ด้วยความตั้งใจที่จะต่อสู้ร่วมกับคนอื่น ในกิจกรรมทางสังคมแบบไม่เป็นทางการ (Informal Social Activities) ในฐานะที่เป็นสมาชิกกลุ่มหรือสถาบัน

ศักยภาพของทุนทางสังคม เป็นสิ่งที่สามารถสร้างได้จากความสัมพันธ์ระหว่างคน ทุนทางสังคมสามารถละลายสิ่งที่กีดกันระหว่างสถาบันได้ ดังนั้น เมื่อชุมชนมีทุนทางสังคม ชุมชนก็สามารถทำงานให้มีความก้าวหน้าได้ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับข้อตกลงที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เป็นผลประโยชน์ของส่วนรวม (Common Good) อย่างไรก็ตาม เมื่อคนมีความไว้วางใจผู้อื่น และได้แบ่งปันคุณค่า มีความคาดหวังและมีเป้าหมายร่วมกัน เพื่อทุกคนจะได้รับผลประโยชน์สูงสุดร่วมกัน

ทุนทางสังคมได้ถูกยอมรับว่า เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในสังคมไทย และถูกนำมาใช้ในมิติที่หลากหลาย ซึ่งมีทั้งมิติที่กว้างขวางครอบคลุมในสิ่งที่เป็นรูปธรรม อันได้แก่ เรื่องของทรัพยากรธรรมชาติ และมิติที่เป็นนามธรรม อันได้แก่ เรื่องของวัฒนธรรม ความรู้ สติปัญญา และจิตใจ ทุนทางสังคมอาจจะมองในมิติของระบบคิดและวิถีปฏิบัติที่เป็นกระบวนการ ส่วนระบบความสัมพันธ์ของคนที่ถูกมองว่าเป็นเรื่องของทุนทางสังคมนั้น อาจจะมีความสัมพันธ์ในแนวราบหรือแนวตั้งก็ได้ รวมทั้งความสัมพันธ์จะเป็นระดับปัจเจก กลุ่มองค์กร สถาบัน ชุมชน หรือเครือข่ายก็ได้เช่นกัน การมีอยู่ของทุนทางสังคมในชุมชน อาจจะดูได้จากสถิติตัวเลขที่แสดงถึงคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน (ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง หรือสิ่งแวดล้อม) หรือการเติบโตเข้มแข็งของเครือข่ายทางสังคม มีความเชื่อว่าทุนทางสังคมสามารถก่อให้เกิดพลัง เพื่อใช้ขับเคลื่อนชุมชนให้สามารถพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งได้

องค์กรประชาสังคม

ความหมายขององค์กรประชาสังคม

อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2541 : 64) ให้นิยาม “ประชาสังคม” ในมุมมองของเขาว่า หมายถึง เครือข่าย กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบัน และชุมชนที่มีกิจกรรมหรือมีการเคลื่อนไหวอยู่ระหว่าง

รัฐกับปัจเจกชน ประชาสังคมดำรงอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่าง 3 ส่วน คือ รัฐ-ประชาสังคม-ปัจเจกชน ที่เป็นอิสระต่อกัน หากแต่มีส่วน โยงใยเกี่ยวข้องกัน ในขณะที่มีความขัดแย้ง คัดค้านกันและกันได้ แต่ก็มีด้านที่ปรองดองสามัคคีกันไปด้วย ทั้งนี้แนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคมของเขามีจุดเน้น 2 ประการ ได้แก่

1. ประชาสังคมไม่ชอบและไม่ยอมรับให้รัฐครอบงำหรือบงการ แม้ว่าจะยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐ และมีความร่วมมือกับรัฐได้ แต่ก็สามารถชี้นำ กำกับ และคัดค้านรัฐได้พอสมควร
2. ประชาสังคมไม่ชอบลัทธิปัจเจกชนนิยมสุดขั้ว ซึ่งส่งเสริมให้คนเห็นแก่ตัว ต่างคนต่างอยู่ แกร่งแย่งแข่งขันกันจนไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม หากแต่สนับสนุนให้ปัจเจกชนรวมกลุ่มรวมหมู่ และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยไม่ปฏิเสธการแสวงหาหรือปกป้องผลประโยชน์เฉพาะส่วนของกลุ่ม

อเนก เหล่าธรรมทัศน์ เห็นว่าแนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคมของเขานั้นใกล้เคียงกับแนวคิดเสรีนิยม และค่อนข้างนิยมประชาธิปไตย กล่าวคือ วางอยู่บนฐานคิดเกี่ยวกับการพิจารณา “การเมือง” ในฐานะที่เป็นกิจกรรมเพื่อส่วนรวม หรือในที่นี้คือกิจการที่มีจริยธรรมเพื่อส่วนรวม ถึงจุดนี้เขาพยายามถกเถียงกับแนวคิดที่มองว่าการรวมกลุ่ม ไม่ว่าจะนำไปในลักษณะที่ถูกให้นิยามว่าเป็น “กลุ่มผลประโยชน์” หรือ “ชนชั้น” ที่เน้นไปยังการเมืองของการพิทักษ์ ปกป้องและแสวงหาผลประโยชน์เฉพาะส่วน แม้จะไม่ถึงกับปฏิเสธท่าทีของกลุ่มในลักษณะดังกล่าว แต่เขาก็ย้ำว่าประชาสังคมในมุมมองของเขานั้น เน้นไปยังผลประโยชน์เฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องทางปัญญา อันเป็นการย้ำให้กลุ่มต่างๆ มีจริยธรรมเพื่อส่วนรวมที่ใหญ่และแผ่กว้าง ไกลกว่าการคิดเพียงเฉพาะส่วน

ในขณะที่ อนุสรณ์ ลิ้มมณี (2542 : 34-36) เห็นว่า ประชาสังคมนั้นมีลักษณะเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เกิดจากการรวมกลุ่มกัน โดยสมัครใจของประชาชนเพื่อวัตถุประสงค์หนึ่งๆ ไม่ว่าจะเป็นการรักษาประโยชน์เฉพาะกลุ่ม การส่งเสริมกิจกรรมของกลุ่ม และการผลักดันเป้าหมายบางประการ การรวมตัวเป็นประชาสังคมที่นี้อาจจะมีได้หลายรูปแบบ แต่ในสังคมสมัยใหม่ เครือข่ายความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าว มักสำแดงตนเองออกมาเป็นสมาคมในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เช่น องค์กรอาสาสมัคร สหภาพแรงงาน กลุ่มผลประโยชน์ และขบวนการทางสังคม โดยที่มีบทบาทสำคัญ ได้แก่ การตรวจสอบและจำกัดการใช้อำนาจรัฐเป็นสำคัญ ในขณะเดียวกัน นอกจากประชาสังคมในสังคมสมัยใหม่ จะมีบทบาทในการเชื่อมโยงระหว่างรัฐกับสังคมภายในแล้ว ยังมีส่วนสำคัญในการเชื่อมโยงระหว่างสังคมของตนเองกับสังคมอื่นๆ อีกด้วย

อาเนาต์ (Arnaud. 1991 : 309) ได้อธิบายลักษณะสำคัญของประชาสังคมสมัยใหม่ ดังต่อไปนี้

1. ประชาสังคมเป็นที่สำหรับการรวมกลุ่มในรูปของสมาคม และการรวมตัวของสังคม ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคลกับกลุ่มคน กลุ่มคนกับสถาบันทางสังคม สถาบันทางสังคมกับสถาบันทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ

2. ประชาสังคมเป็นที่สำหรับสร้างสรรค์อัตลักษณ์ หรือความเป็นตัวตนของสังคม (Social Identities) และรูปแบบการดำเนินชีวิต (Life Styles) แบบใหม่

3. ประชาสังคมอาจมีความหลากหลาย แต่ไม่แตกแยก และเป็นพลังผลักดันให้เกิดการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง

4. ประชาสังคมเป็นที่สำหรับการก่อตัวของมติมหาชน (Public Opinion) และการต่อสู้ช่วงชิงเพื่อเป็นผู้นำมติมหาชนระหว่างกลุ่มต่างๆ ที่เป็นผลตามมา

5. ประชาสังคมยังทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมโยงกับรัฐ เชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจข้ามชาติ และเชื่อมโยงกันระหว่างกิจกรรมในครอบครัว หรือกิจกรรมภายในของชีวิตประจำวันของผู้คน

6. ประชาสังคมมีความผูกพันลึกซึ้งกับระบอบประชาธิปไตย ในฐานะที่ระบอบการเมืองดังกล่าวเป็นเงื่อนไขประการหนึ่ง ที่ทำให้ประชาสังคมสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้และพัฒนาต่อไปได้

มีนักวิชาการให้ความหมายไว้มากพอที่จะสรุปได้ว่า “ประชาสังคม” น่าจะหมายถึง “การที่คนในสังคม ซึ่งมีจิตสำนึก (Civic Consciousness) ร่วมกัน มารวมตัวกันในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) ในการกระทำบางอย่าง ทั้งนี้ด้วยความรักและความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการให้เกิดความรู้สึกร่วมกันเพื่อประโยชน์สาธารณะ

ทวิศักดิ์ นพเกษร (2542 : 64) ยังได้ให้คำจำกัดความ ประชาสังคม หมายถึง การที่คนในสังคม ซึ่งมีจิตสำนึก (Civic Consciousness) ร่วมกัน มารวมตัวกันในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) ในการกระทำบางอย่าง ทั้งนี้ ด้วยความรักและความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการให้เกิดความรู้สึกร่วมกันเพื่อประโยชน์สาธารณะ ประชาสังคมจะก่อให้เกิด “อำนาจที่สาม” นอกเหนือจากอำนาจรัฐและอำนาจธุรกิจ อำนาจที่สามนี้อาจไม่ต้องการคนจำนวนมาก แต่เป็นกลุ่มเล็กน้อยกระจัดกระจาย และอาจมีความเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายย่อยๆ (Civic Organization) ซึ่งอาจเป็นองค์กรทางการเมือง (นิติบุคคล) หรือไม่เป็นทางการก็ได้

ขณะเดียวกัน กฤษณา บุญชัย (2542 : 35-26) ได้สรุปภาพขององค์กรประชาสังคมว่าเป็นประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

กลุ่มปฏิบัติการ (Actors) ในภาคประชาสังคมไม่จำเป็นต้องเป็นไปตามเกณฑ์ “ชนชั้น” ที่ใช้ผลประโยชน์ (Economic Interest) เป็นตัวแบ่งตามแนวความคิดวิเคราะห์มาร์กซิสต์แบบเก่า แต่เป็นไปตามแนวที่กรัมเชิเสนอ คือ “กลุ่มทางประวัติศาสตร์” (Historical Block) ที่เกิดจากกลุ่มต่างๆ ของชนชั้นต่างๆ มาร่วมมือกันเพื่อต่อสู้กับกลุ่มอื่น ทั้งนี้โดยกลุ่มต่างๆ ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคม

จะพยายามครอบครองความเป็นเจ้าทางอุดมการณ์ (Hegemony) โดยการครอบงำความคิดของประชาชน และกำหนดวัฒนธรรมหลักในสังคม ดังนั้น เราจึงเห็นการเกาะตัวของกลุ่มต่างๆ ข้ามชนชั้นมาจากฐานอุดมการณ์ความคิดมากกว่าเรื่องฐานผลประโยชน์แต่เพียงอย่างเดียว

เนื่องจากการให้ความหมายของ “ประชาสังคม” ขึ้นอยู่กับการเน้นหนักของผู้ศึกษาแต่ละคน ทั้งยังขึ้นอยู่กับการบริบททางสังคมของผู้ศึกษาเป็นสำคัญ สำหรับนักคิดในสังคมไทยคนสำคัญ งานเขียนของอเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2541 : 67) น่าจะโดดเด่นและเติมแต่งภูมิทัศน์ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาสังคมไทยได้มากขึ้น อย่างน้อยก็ในห้วงรอบกว่าหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา

อนุชาติ พวงสำลี และวีรบูรณ์ วิสารทสกุล (2541 : 27) ให้ความหมายของชุมชน-ประชาสังคมว่าหมายถึง ชุมชนแห่งสำนึก (Conscious Community) ที่สมาชิกต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวม และมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันทุกระดับอย่างเหนียวแน่น ด้วยระบบคุณค่าและวัตถุประสงค์ร่วมกัน ชุมชน-ประชาสังคมอาจมีขนาดและลักษณะที่แตกต่างกันออกไป แต่มีลักษณะเป็นพลวัตที่บุคคลหรือกลุ่ม ต่างมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกระทำกิจกรรมทางสังคมที่สนใจ

นักวิชาการทั้งสองท่านได้ให้ความหมายของลักษณะของประชาสังคม ว่ามีความหลากหลายทั้งในรูปแบบของการรวมตัว พื้นที่ รูปแบบของกิจกรรม ประเด็นของความสนใจปัญหา มีความเป็นชุมชนที่อาจจะมีความใหญ่หรือเล็กก็ได้ ประกอบด้วย จิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ มีกิจกรรมบนพื้นฐานของกระบวนการกลุ่มและพื้นฐานของการเรียนรู้ร่วมกัน มีเครือข่ายและการติดต่อสื่อสาร และให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการทำความเข้าใจต่อองค์ประกอบที่สำคัญของประชาสังคม อันได้แก่

1. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม
2. การมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างกว้างขวาง
3. การมีความรัก ความเอื้ออาทรต่อกัน
4. การมีองค์ความรู้และความสามารถ รวมทั้งวิธีการใหม่ๆ ในการแสวงหาความรู้
5. มีการเรียนรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งประสานกันอย่างเป็นระบบภายใต้การจัดการ

ที่มีประสิทธิภาพ

ประเภทขององค์กรประชาสังคม

ประชาสังคมเป็นแนวคิดเชิงยุทธศาสตร์ รูปแบบ ลักษณะ หรือประเภทขององค์กรประชาสังคมจึงมีอยู่อย่างหลากหลาย (แนวคิดเชิงยุทธศาสตร์เช่นนี้จะช่วยให้เราตระหนักถึงการนิยามความหมายอีกหลายคำ เช่น “ธรรมรัฐ” “เศรษฐกิจพอเพียง” ฯลฯ) การทำความเข้าใจกระบวนการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ หรือการผลักดันวาระขององค์กรประชาสังคม จึงมี

ความจำเป็นต้องพิจารณาความหลากหลายของลักษณะขององค์กรประชาสังคมที่ผู้คนให้ความหมาย ซึ่งอาจสรุปได้ดังนี้

1. องค์กรประชาสังคมแบบชุมชนนิยม

องค์กรประชาสังคมแบบชุมชนนิยม มีที่มาจากประสบการณ์การทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนภายใต้ฐานคิดของแนววัฒนธรรมชุมชน ซึ่งพัฒนาและเติบโตมาพร้อมๆ กับองค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงต้นทศวรรษที่ 2520 การนิยามองค์กรประชาสังคมเช่นนี้ จึงหมายรวมถึงประชาสังคมแบบเบญจภาคี ที่มองว่า กิจกรรมประชาสังคมก็คือ ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ หรือราชการ ภาคธุรกิจ ภาคการเมือง สื่อมวลชน และประชาชน โดยมีนักคิดสำคัญคือ ประเวศ วะสี รวมทั้งแนว “ประชาคม” “ประชารัฐ” ซึ่งเน้นความร่วมมือของภาครัฐและประชาชน “ประชารัฐกับการเปลี่ยนแปลง” ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2541 : 76) เรื่อง “ประชาคมตำบล” ฯลฯ ส่วนปฏิบัติการหนุนเสริมองค์กรประชาสังคมแนวนี้คือ การทำงานของสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) และงานของ พอช.

พื้นที่การเมืองในการขับเคลื่อนวาระขององค์กรประชาสังคมแนวนี้จึงอยู่ที่การสร้างเวทีสมานฉันท์ ร่วมกับรัฐและภาคส่วนต่างๆ ในการดำเนินกิจกรรมสาธารณะ เวทีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ รวมทั้งการผลักดันวาระผ่านการทำงานร่วมกับภาครัฐ ผ่านการจัดทำแผนชุมชน การเข้าไปใช้ทรัพยากรขององค์กรปกครองท้องถิ่น ผ่านความร่วมมือกับผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจเชิงนโยบาย หรือการผลักดันให้วาระของชุมชนเข้าไปสู่แผนพัฒนาขององค์กรปกครองท้องถิ่น สถาบัน หรือหน่วยงานรัฐ ฯลฯ ดังตัวอย่างกรณีสภาแพทย์พื้นบ้าน จังหวัดเชียงราย และผลักดันประเด็นการแพทย์พื้นบ้าน ให้องค์กรรัฐ สถาบันการศึกษารองรับในหลักสูตรและแผนดำเนินการด้านสุขภาพของจังหวัด จนกระทั่งทำให้วาระของตนได้เข้าไปแทรกอยู่ในโครงสร้างการบริหารจัดการขององค์กรรัฐ

2. องค์กรประชาสังคมแบบเสรีนิยม

อนек เหล่าธรรมทัศน์ (2541 : 67) วิเคราะห์แนวคิดองค์กรประชาสังคมแบบชุมชนนิยมว่ามององค์กรประชาสังคมในฐานะเป็นชุมชนดั้งเดิมในชนบท และการให้คุณค่าสิ่งที่ดำรงอยู่ในชุมชน ซึ่งขัดแย้งกับประสบการณ์การเกิดองค์กรประชาสังคมในตะวันตก กล่าวคือ องค์กรประชาสังคมเติบโตขึ้นในเมือง บ่มเพาะสำนึกพลเมืองผ่านกิจกรรมทางสังคมในตลาดภายในสังคมทุนนิยม องค์กรประชาสังคมในแนวนิยามเช่นนี้ จึงหมายถึงสังคมใหม่ที่เกิดขึ้นแทนที่สังคมดั้งเดิมที่ผู้คนอยู่ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมลักษณะแนวตั้ง ภายใต้ระบบศักดินาหรือระบบอุปถัมภ์

องค์กรประชาสังคมแบบเสรีนิยม จึงหมายถึง การรวมตัวกันของผู้คนในลักษณะกลุ่มองค์กร หรือสมาคมภายในสังคมที่จัดตั้งขึ้นใหม่ และทำกิจกรรมทางสาธารณะผ่านการต่อรอง

กดดันให้รัฐมีนโยบายสาธารณะเพื่อเอื้อประโยชน์แก่กลุ่มคน พื้นที่ทางการเมืองจึงมีลักษณะของการเมืองแบบกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มผลักดันต่างๆ ดังงานของ อเนก เหล่าธรรมทัศน์ ที่ให้ความสำคัญของกลุ่มสมาคมธุรกิจ ซึ่งรวมตัวกันและเข้ามามีบทบาทในกระบวนการนโยบายสาธารณะผ่านคณะกรรมการร่วมรัฐ-เอกชน (กรอ.) มิติเรื่องการกระจายอำนาจเพื่อถ่ายโอนอำนาจการจัดการชีวิตส่วนรวมมายังภาคองค์กรประชาสังคมในท้องถิ่นต่างๆ ฯลฯ

3. องค์กรประชาสังคมแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

ในบริบทของความขัดแย้งด้านฐานทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ฯลฯ และการปรากฏตัวของการรวมตัวกันของเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน เช่น สมัชชาคนจน สมัชชาเกษตรกรรายย่อย ฯลฯ รวมทั้งเครือข่ายองค์กรชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม (กรณีทอผ้าฆามาเลย์ กรณีโรงไฟฟ้าบ่อนอก-บ้านกรูด ฯลฯ) ปัญหาและข้อจำกัดของประชาธิปไตยแบบตัวแทนหรือการเมืองแบบปกติ ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันและการใช้อำนาจรัฐโดยขาดฉันทานุมัติจากประชาชน และการปรากฏตัวของกลุ่มคนที่มีค่านิยม โลกชีวิตแบบใหม่ๆ ฯลฯ เหล่านี้ได้ทำให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มคนในลักษณะที่ขัดแย้งกับรัฐ ต่อรองรัฐ สัมพันธภาพรัฐ-สังคม ซึ่งมีวิธีการเคลื่อนไหวต่อสู้ทางการเมือง และพื้นที่ทางการเมืองเพื่อผลักดันวาระของตนเองที่แตกต่างไปจากองค์กรประชาสังคม 2 ประเภทแรก ซึ่งพฤทธิสาณ ชุมพล เรียกว่า “ประชาสังคมแบบขบวนการทางสังคมแบบใหม่”

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการองค์กรประชาสังคม

ธีรยุทธ บุญมี (2546 : 58) เสนอขั้นตอนสู่ความเป็นองค์กรประชาสังคมไว้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การเกิดจิตสำนึก
2. การเกิดกลุ่มองค์กร
3. การก่ออุดมการณ์ร่วม
4. การตกผลึกของอุดมการณ์จนเป็นเสมือนสถาบันที่ทุกคนยอมรับ เป็นกฎเกณฑ์แห่งชีวิต

กล่าวกันว่าขณะนี้ประเทศไทยอยู่ในขั้นตอนที่ 3 แต่อย่างไรก็ตาม การเกิดกลุ่มองค์กรที่หลากหลายในสังคมไทยนั้น ถ้าเป็นองค์กรที่รวมกลุ่มในลักษณะจัดตั้ง ชี้นำ ขาดจากความเป็นเพื่อนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผล (Partnership) ไม่มีการเรียนรู้ร่วมกัน และมีลักษณะความสัมพันธ์แบบอำนาจสั่งการ รวมศูนย์แล้ว แม้ว่าจะเกิดในองค์กรใดหรือชุมชนใด ก็ไม่สามารถนับเป็นองค์กรประชาสังคมได้

ในขณะที่อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2541 : 68) ให้ความสำคัญกับขั้นตอนที่สร้างความเป็นพลเมือง (Citizenship) โดยกล่าวว่า “คนไทยโดยทั่วไปใช้คำว่า “ประชาชน” (People) “ราษฎร” (Subject) และ “พลเมือง” แทบจะแทนกันได้ ประหนึ่งว่าเป็นคำๆ เดียวกัน จริงๆ แล้วคำว่า

ประชาชนทุกยุคทุกสมัย หมายถึง คนที่ไม่ใช่ผู้ปกครอง (Non Ruler) ในสมัยโบราณ ประชาชนเป็นไพร่หรือทาสเกือบทั้งหมด มีสถานะต่ำต้อย เป็นลูกน้อง เป็นข้าช่วงใช้ของขุนนางหรือเจ้าที่ดิน การเมืองสมัยใหม่ปลดปล่อยประชาชนจากการเป็นไพร่-ทาส กลายเป็นเสรีชน มีสถานะทางกฎหมายเท่าเทียมกัน รวมเรียกอดีดไพร่ อดีดทาส และขุนนางเจ้าที่ดินทั้งหลายว่า “ราษฎร” ในความหมายของผู้ที่ต้องเสียภาษีให้กับรัฐ และต้องยึดถือปฏิบัติตัวตามกฎหมายของบ้านเมืองเช่นกัน

ในประเทศตะวันตกที่เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย มีนัยยะสำคัญอยู่ที่การเปลี่ยน “ราษฎร” ให้เป็น “พลเมือง” นั้นหมายถึง คนในชาติที่นอกจากการเสียภาษีและปฏิบัติตามกฎหมายแล้ว ยังมีสิทธิ มีบทบาทและอำนาจทางการเมือง ในการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ทางบ้านเมือง มีสิทธิเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่วนรวมร่วมไปกับรัฐด้วย เทียบกันแล้ว “ราษฎร” เป็นฝ่ายรับกฎหมาย รับนโยบาย รับกิจกรรม กิจการต่างๆ ของรัฐ เป็นบุคคลที่ “อ่านอนสอนง่าย” หากความเป็น “พลเมือง” นั้นต้องเป็นฝ่ายรุกเพื่อเรียกร้องกฎหมาย นโยบาย กิจกรรม กิจการของรัฐ ตามที่พลเมืองเห็นพ้องต้องกัน

จะเห็นได้ว่า ขั้นตอนสู่ความเป็นองค์กรประชาสังคมนั้น ต้องให้ความสำคัญทั้งในแง่โครงสร้าง เช่น การก่อตัวเป็นกลุ่มองค์กร การสร้างพื้นที่สาธารณะแล้ว ยังต้องให้ความสำคัญกับจิตวิญญาณ อุดมการณ์ที่กำกับอยู่ในบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมด้วย อันได้แก่ สำนึกสาธารณะ ความเป็นพลเมือง ฯลฯ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจองค์ความรู้ทางด้านผลการศึกษาที่ตรง หรือใกล้เคียงกับหัวข้อในการวิจัยพบว่า มีเอกสารงานวิจัยดังนี้

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ (2552 ก : 5-7) ได้วิจัยเรื่อง ความต่อเนื่องและการปรับตัวของชุมชนแห่งความเชื่อ อาสนวิหารพระนางมารีอาปฏิสนธินิรมล โดยใช้วิธีการศึกษา คือ การสัมภาษณ์เจาะลึก ผลการวิจัยพบว่า ความต่อเนื่องและการปรับตัวของชุมชนแห่งความเชื่อ อาสนวิหารพระนางมารีอาปฏิสนธินิรมล มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความต่อเนื่อง การปรับตัวและแนวทางการอภิบาลของชุมชน อาสนวิหารพระนางมารีอาปฏิสนธินิรมล ในฐานะชุมชนแห่งความเชื่อ การวิจัยใช้แนวทางการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์แบบประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า และการเสวนากลุ่มเฉพาะ ผลการศึกษามีข้อสรุปและข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย ดังนี้

1. การศึกษาความต่อเนื่องของอาสนวิหารพระนางมารีอาปฏิสนธินิรมล ในฐานะชุมชนแห่งความเชื่อ พบว่าความต่อเนื่องดังกล่าวเกิดขึ้นตั้งแต่การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคริสตชนชาวเวียดนาม

ในจังหวัดจันทบุรี การสร้างชุมชนแห่งความเชื่อในจันทบุรี และการสร้างความเป็นปึกแผ่นของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี

2. การศึกษาการปรับตัวของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี พบว่าชุมชนมีการปรับตัวครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ 2 ช่วงใหญ่ คือ การปรับตัวในช่วงนิยามความเป็นไทย ในกระบวนการสร้างรัฐชาติ และช่วงการปฏิรูปคำสอนการสังคายนาวาติกัน ครั้งที่ 2 การนิยามความเป็นไทยของคาทอลิกจันทบุรี เกิดจากการเป็นพสกนิกรที่จงรักภักดีต่อราชสำนักไทย และการทำการจดทะเบียนเป็นสัญชาติไทย ส่วนการปรับตัวในช่วงปฏิรูปคำสอนของการสังคายนาวาติกัน ครั้งที่ 2 นั้น ชุมชนคาทอลิกจันทบุรีมุ่งนำคำสอนเกี่ยวกับการมีบทบาทร่วมทุกขั้วร่วมสุขกับคนในสังคมไทยมาใช้ในการปรับศาสนาคริสต์ให้เป็นศาสนาพื้นเมือง ตลอดจนจนถึงการปรับคาทอลิกเข้าสู่วัฒนธรรมท้องถิ่น

3. การศึกษาแนวทางในการอภิบาลของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกให้มีความต่อเนื่องในอนาคต ควรมีการพัฒนาโครงสร้างงานอภิบาล โดยการฟื้นฟูจิตตารมณ์พื้นฐานและการสร้างนวัตกรรมใหม่ การพัฒนากระบวนการทำงานอภิบาลให้สอดคล้องกับบริบทในปัจจุบัน การกำหนดยุทธศาสตร์การอภิบาลในเชิงรุก มุ่งเน้นการบูรณาการ และจัดเป็นเหตุการณ์สำคัญของชีวิต การปรับวัฒนธรรมการทำงานอภิบาล การจัดทรัพยากรสำหรับงานอภิบาล ทั้งในด้านที่เป็นทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนมนุษย์

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ (2552 ข : 4-6) ได้วิจัยเรื่อง ชีวิตทางเศรษฐกิจและการปรับตัวของชุมชนวัดโรมันคาทอลิก จังหวัดจันทบุรี โดยใช้วิธีศึกษา คือ การวิจัยเชิงสำรวจเป็นรูปแบบหลัก และใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึกช่วยเสริม ผลการวิจัยพบว่า ชีวิตทางเศรษฐกิจและการปรับตัวของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบทางเศรษฐกิจของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีในช่วงก่อน ระหว่าง และหลังการทำพลอยเป็นหลัก การวิจัยใช้ศึกษาเชิงคุณภาพแนวประวัติศาสตร์ โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เจาะลึก และการเสวนากลุ่มเฉพาะ ผลการศึกษา มีข้อสรุปและข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย ดังนี้

1. ก่อนการเฟื่องฟูของการทำพลอย ชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีเป็นเศรษฐกิจชุมชนรูปแบบผู้ผลิตสินค้ารายย่อย โดยมีการทอเสื่อเป็นอาชีพพื้นฐาน นอกจากนี้ก็มีการทำประมงในแม่น้ำ การเป็นช่างทอง ช่างเหล็ก และช่างไม้ เป็นต้น การเป็นผู้ผลิตสินค้ารายย่อย หมายถึง การที่ครอบครัวคาทอลิกมีปัจจัยการผลิตจำนวนหนึ่งที่ไม่มากนัก ทำงานโดยใช้แรงงานในครอบครัว ตลอดจนการต้องซื้อและขายสินค้าในระบบตลาด

2. เศรษฐกิจชุมชนในช่วงการเฟื่องฟูของการทำพลอย เป็นช่วงที่การทำพลอยได้กลายเป็นอาชีพหลักของชุมชนแทนการทอเสื่อ เนื่องจากชุมชนคาทอลิกได้พัฒนาความสามารถในการเจียรไนพลอยด้วยเครื่องจักรสมัยใหม่ และการมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการทำพลอย ในช่วงนี้ได้มี

ครอบครัวคาทอลิกบางครอบครัวสามารถสะสมทุนกลายเป็นนายทุนได้ แต่มีข้อจำกัดของเวลา เนื่องจากการขาดวัตถุประสงค์พลอยในเวลาต่อมา

3. หลังการเฟื่องฟูของการทำพลอย อาชีพของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี มีความแตกตัวหลากหลายหลังจากพลอยตกต่ำ จนไม่อาจถือว่ามีเศรษฐกิจชุมชนตามแบบที่เคยมีมา ในอดีต การตกต่ำของพลอยทำให้ครอบครัวคาทอลิกมีฐานะทางเศรษฐกิจแย่งลงในปัจจุบัน

4. ข้อเสนอแนะในการฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนของวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีควรมี ยุทธศาสตร์แบบบูรณาการในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในเขตชุมชน ในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ดังกล่าวจะต้องพิจารณาถึงการมีข้อมูล เพื่อการวางแผนที่ครบถ้วน การสร้างวิสัยทัศน์ในการทำงาน การออกแบบแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม และการบริหารจัดการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ (2552 ก : 5-9) ได้วิจัยเรื่อง สถานการณ์ร่วมสมัยของชุมชน วัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี โดยใช้วิธีการศึกษา คือ ใช้การวิจัยเชิงสำรวจเป็นรูปแบบหลัก และ ใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึกช่วยเสริม ผลการวิจัยพบว่า สถานการณ์ร่วมสมัยของชุมชน วัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี เป็นการวิจัยเชิงสำรวจเพื่อให้เห็นภาพรวมในสถานการณ์ปัจจุบัน ของชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงสถานการณ์ทางด้านประชากร และการตั้งถิ่นฐาน ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมือง และด้านชีวิตทางศาสนาของชุมชน รวมถึงการวิเคราะห์ ถึงเหตุปัจจัยที่มีผลต่อชีวิตทางศาสนาของสมาชิกในครอบครัวคาทอลิกจันทบุรีในปัจจุบัน การวิจัย จะใช้วิธีการสำรวจกลุ่มตัวอย่างครอบครัวคาทอลิก 295 ครอบครัว จากทั้งหมด 1,121 ครอบครัว โดยใช้หลักการทางสถิติให้กลุ่มตัวอย่างสามารถเป็นตัวแทนของประชากรทั้งหมด ภายใต้โอกาส ความคลาดเคลื่อนไม่เกิน ± 0.05 และมีความเชื่อมั่นทางสถิติ 95% ผลการศึกษามีข้อสรุปและ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย ดังนี้

1. สถานการณ์ด้านประชากรและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน พบว่าวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี ไม่ค่อยมีพลวัตทางประชากรนัก เนื่องจากมีคนเกิดน้อย มีคนตายน้อย และแทบจะไม่มีย้ายเข้า ย้ายออก แต่สถานการณ์ดังกล่าวอาจจะเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงการยังคงรักษาความเป็นชุมชน ของตนเองไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ดังจะเห็นได้จากการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของครอบครัวคาทอลิก มิได้ขยายไปจากเดิมมากนัก คือ เขตแดนของชุมชนมีชายขอบอยู่ที่โรงเรียนตั้งเอ็ง โรงเรียนลาซาล วัดไผ่ล้อม และอารามการแมด นอกจากนี้บ้านเรือนยังกระจุกอยู่รอบวัดคาทอลิกเป็นสำคัญ โดยส่วนใหญ่จะอยู่ห่างจากวัดไม่เกินรัศมี 2 กิโลเมตร และมีครอบครัวคาทอลิกตั้งรกรากในชุมชนเดิม มาตั้งแต่เกิดถึงร้อยละ 73 ของครอบครัวทั้งหมด โดยในจำนวนนี้อาศัยอยู่นานมากกว่า 50 ปี ถึงร้อยละ 60 อย่างไรก็ตามก็ชุมชนวัดโรมันคาทอลิกก็ยังมีด้านที่พลวัตเคลื่อนไหวบางประการ คือ

ครอบครัวส่วนใหญ่ (ร้อยละ 63) มีรูปแบบเป็นครอบครัวเดี่ยวตามแบบสมัยใหม่ ในขณะที่ครอบครัวขยายกำลังถูกคัดกรอง นอกจากนี้โครงสร้างทางประชากรของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกก็ยังมีเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกับสังคมภายนอก คือ มีสัดส่วนของผู้สูงอายุมากขึ้น ในขณะที่สัดส่วนของเด็กลดลง

2. สถานการณ์ทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัวคาทอลิกจันทบุรี ในปัจจุบันพบว่าชุมชนวัดโรมันคาทอลิกมีแบบแผนการประกอบอาชีพเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม หลังการตกต่ำของธุรกิจการผลิตพลอยในจันทบุรี กล่าวคือ ในอดีตนั้นชุมชนวัดโรมันคาทอลิกมีอาชีพเสมือนเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ตั้งแต่การเป็นช่างฝีมือ การทอเถื่อจันทบูร การทำพลอย แต่หลังจากพลอยตกต่ำแล้ว ชุมชนวัดโรมันคาทอลิกยังไม่สามารถหาแบบแผนในการประกอบอาชีพรูปแบบใหม่ของตนเองได้ ดังนั้นในปัจจุบันจึงมีลักษณะของความหลากหลายของอาชีพในชุมชน ได้แก่ การทำงานรับจ้างทั่วไป การเป็นพนักงานกินเงินเดือน การทำธุรกิจส่วนตัว การรับราชการ การค้าขายรายย่อย และการค้าพลอยที่ยังหลงเหลืออยู่ นอกจากนี้ยังมีคนในวัยทำงานต้องเผชิญหน้ากับการว่างงานถึงร้อยละ 20 เมื่อพิจารณาถึงรายได้รายจ่าย และทรัพย์สินของครอบครัวคาทอลิก เราสามารถแบ่งครอบครัวคาทอลิกออกได้เป็น 3 ชั้น คือ ชั้นล่าง ชั้นกลาง และชั้นสูง แต่ถ้ามองในภาพรวมแล้ว คาทอลิกแต่ละคนมีรายได้โดยเฉลี่ย 20,031 บาท และรายจ่ายโดยเฉลี่ย 10,045 บาท ในขณะที่ครอบครัวคาทอลิกที่มีเงินเก็บ จะมีพอๆ กับครอบครัวที่มีหนี้สิน อย่างไรก็ตามเมื่อประสบปัญหาทางการเงิน ครอบครัวคาทอลิกยังสามารถใช้กลไกการกู้เงินในระบบที่วัดโรมันคาทอลิกพัฒนาขึ้นมาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น สหกรณ์เครดิตยูเนียน ชีวิตทางเศรษฐกิจของครอบครัวคาทอลิกยังมีบางส่วนที่ผูกพันกับวัดคาทอลิกก็คือ เรื่องการเช่าที่ดินของวัด ซึ่งปัจจุบันมีครอบครัวคาทอลิกที่ยังเช่าอยู่ถึงร้อยละ 38 และร้อยละ 63.4 ของผู้เช่าดังกล่าวได้เช่าที่ดินวัดมากกว่า 50 ปีขึ้นไป

3. สถานการณ์ทางด้านสังคมของครอบครัวคาทอลิกจันทบุรี แสดงออกมาได้อย่างเด่นชัดก็คือ การเข้ารับการศึกษา เราพบว่า สมาชิกส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 31.9 จบการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษา รวมถึงยังมีคาทอลิกอีกร้อยละ 10.8 ซึ่งไม่ได้เรียนหนังสือเลย แต่ภายใต้โครงสร้างทางชนชั้นของชุมชนคาทอลิก กลับพบว่าในอีกด้านหนึ่งมีครอบครัวชนชั้นกลางและชนชั้นนำได้หันมาลงทุนทางการศึกษา โดยส่งลูกหลานไปเรียนหนังสือ และหวังผลจากการเรียนถึงร้อยละ 20 ในกรณีการศึกษาที่มีความสำคัญต่ออัตลักษณ์คาทอลิกทางศาสนาที่แท้จริง ก็คือการเรียนรู้ในระดับประถมศึกษา เนื่องจากเป็นการเรียนที่มีการปลูกฝังทางด้านจิตตารมณ์ของคาทอลิก โดยผ่านการเรียนคำสอนและปฏิบัติศาสนกิจในรูปแบบต่างๆ แต่จากการสำรวจเราพบว่า ในปัจจุบันคาทอลิกที่ไม่ได้ส่งลูกหลานไปเรียนชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนคาทอลิกมีถึงร้อยละ 26.3 เนื่องจากภาวะ

ในการเสียด่าเล่าเรียนมากขึ้น ส่วนปัญหาสังคมของครอบครัวคาทอลิก ในปัจจุบันพบว่า การชอบเล่นหวยถือว่าเป็นปัญหาที่มีมากที่สุดอย่างเห็นได้ชัด อย่างไรก็ตามสิ่งที่ครอบครัวคาทอลิกไม่ระบุว่า เป็นปัญหาหนัก ได้แก่ การติดยาเสพติด การเป็นนักเลงอันธพาล และปัญหาการส่งผู้สูงอายุให้แยกจากครอบครัวไปอยู่สถานสงเคราะห์

4. สถานการณ์ทางการเมืองการปกครองของครอบครัวคาทอลิกนั้น เราพบว่า คนในครอบครัวคาทอลิกเกือบทั้งหมด ให้ความสนใจติดตามข่าวสารบ้านเมือง โดยผ่านโทรทัศน์เป็นหลักไม่มากนัก แต่ครอบครัวคาทอลิกก็ยังคงใช้สื่อบุคคลในการแลกเปลี่ยนข่าวสารมากพอสมควร (ร้อยละ 62.4) แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนแบบพบปะหน้าค่าตากันโดยตรง เมื่อพิจารณาถึงการบ่มเพาะทางการเมืองของสมาชิก โดยผ่านการอบรมหรือการศึกษา เราพบว่าครอบครัวคาทอลิกยังมีค่อนข้างน้อย แต่ถ้ามองในเชิงกระบวนการสังคมปริทัศน์ทางการเมืองแล้ว จะพบว่าครอบครัวคาทอลิกเรียนรู้วิถีทางการเมืองผ่านสภากาแฟมากกว่าการเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยตรง สุดท้ายในเรื่องบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะพบว่า สมาชิกในครอบครัวคาทอลิกเกือบทั้งหมดไม่มีบทบาททางการเมืองท้องถิ่น หรือการเมืองระดับชาติ แต่คาทอลิกมีแนวโน้มจะเข้าไปมีบทบาทในการเมืองท้องถิ่นมากกว่าการเมืองระดับชาติ เนื่องจากเงื่อนไขนโยบายกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นของรัฐบาลไทย

5. สถานการณ์ด้านศาสนาของครอบครัวคาทอลิก ในปัจจุบันพบว่าครอบครัวคาทอลิก มีความศรัทธาในการปฏิบัติศาสนกิจอยู่ในระดับปานกลาง โดยยังคงให้ความสำคัญต่อกิจกรรมประจำปี 4 อันดับแรก คือ การไปร่วมมิชชาวันคริสต์มาส การไปร่วมพิธีเสกป่าช้า การร่วมงานฉลองวัด การทำปัสกา ส่วนกิจกรรมทางศาสนาที่มีการปฏิบัติกันน้อย ได้แก่ การสวดภาวนา ร่วมกันในครอบครัว และการรับศีลเจิมคนป่วย นอกจากนี้เมื่อพิจารณาถึงพิธีกรรมทางศาสนาที่มีความสำคัญกับชีวิตครอบครัว คือ การล้างบาป และการทำพิธีศีลสมรส ก็จะพบว่ามีปัญหาพอสมควร คือ มีครอบครัวซึ่งมีสมาชิกไม่ได้ล้างบาปอยู่ ร้อยละ 29.5 และไม่ได้รับศีลสมรส ร้อยละ 21.4 ส่วนการประยุกต์ใช้ศาสนาในชีวิตประจำวัน พบว่าสมาชิกในครอบครัวมีการนำคริสตศาสนธรรมมาใช้กันน้อยในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะการช่วยเหลือคนที่ติดโรคเอดส์ และนักโทษ ส่วนการมีความสัมพันธ์กับศาสนาอื่น พบว่าสมาชิกของครอบครัวคาทอลิกมีกิจกรรมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีการพูดคุยกับศาสนิกชนอื่นมาก ในขณะที่ไปร่วมพิธีกรรมของศาสนาอื่นพอสมควร แต่มักจะไม่ค่อยชวนเพื่อนต่างศาสนามาร่วมกิจกรรมของคาทอลิก ผลที่ตามมาก็คือเราพบว่า ในปัจจุบันมีครอบครัวคาทอลิกที่ไม่เคยไปช่วยงานวัดเลยถึงร้อยละ 27.5 ซึ่งถือได้ว่าเป็นตัวเลขที่สำคัญ เนื่องจากอัตรากษัตริย์สำคัญของคาทอลิกจันทบุรี ก็คือการมีกิจกรรมที่วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน

จากผลการวิจัยเมื่อพิจารณาชุมชนคาทอลิกในภาพรวม จะพบว่าอัตลักษณ์ของความเป็นชุมชนคาทอลิกมีองค์ประกอบทั้งด้านที่คงอยู่จากอดีต และด้านที่กำลังปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ของสังคม กล่าวคือ ในด้านประชากรและการตั้งถิ่นฐานนั้นยังคงไว้ซึ่งความเป็นชุมชนคาทอลิกจันทบุรีอย่างเหนียวแน่น ในด้านเศรษฐกิจหลังจากที่เกิดปัญหาตกต่ำของการทำพลอยในจังหวัดจันทบุรี ทำให้ชุมชนคาทอลิกอยู่ในช่วงที่กำลังแสวงหารูปแบบชีวิตทางเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับปัจจุบัน ส่วนในด้านการเมืองการปกครองนั้นสมาชิกในครอบครัวให้ความสนใจติดตามเรื่องเหตุบ้านการเมืองมากขึ้น แต่กำลังเผชิญกับความเปราะบางเป็นฝ่ายของชุมชนจากกระบวนการเลือกตั้งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามกระแสนโยบายกระจายอำนาจของรัฐ ในชีวิตทางสังคมจะพบว่า การศึกษาได้กลายเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อสังคมสมัยใหม่ แต่สมาชิกในชุมชนคาทอลิกยังมีความแตกต่างกันในเรื่องนี้อย่างมาก คือ ในด้านหนึ่งเราพบคนส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนหนังสือและมีการศึกษาแค่ระดับประถมศึกษา แต่ในอีกด้านหนึ่งคนที่มีฐานะปานกลางหรือฐานะดีพยายามหันไปลงทุนทางการศึกษา โดยการส่งลูกหลานเรียนสูงๆ และคาดหวังว่าจะกลับมาช่วยเหลือครอบครัว โอกาสทางการศึกษาที่น่าเป็นห่วง ก็คือการศึกษาในชั้นประถมศึกษาของคาทอลิก ซึ่งจะมีโอกาสทำให้เด็กได้ปลูกฝังจิตตารมณ์คริสต์จากการเรียนคำสอน และมีประสบการณ์ทางศาสนา บ้างก็ข้างต้นดังกล่าวมีผลให้อัตลักษณ์ทางศาสนาซึ่งเป็นแกนกลางของชุมชนอยู่ในภาวะที่ถดถอยลง เมื่อพิจารณาจากการปฏิบัติศาสนกิจ การประยุกต์ใช้หลักศีลธรรมในชีวิตประจำวัน รวมถึงการมีความสัมพันธ์อันดีกับศาสนาอื่น ดังนั้นวัดและชุมชนคาทอลิกต้องหันมาร่วมมือซึ่งกันและกันในการพัฒนาแบบองค์รวม โดยไม่แยกชีวิตของคาทอลิกออกเป็นเสี่ยงเดียว กล่าวคือชุมชนต้องให้ความสำคัญต่อชีวิตทางศาสนามากขึ้น การแสวงหารูปแบบทางเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับปัจจุบัน การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ไม่ก่อให้เกิดการเป็นฝักเป็นฝ่ายในชุมชน รวมถึงการให้ความสำคัญต่อการศึกษา

6. การวิเคราะห์ปัจจัยทางด้านประชากร เศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่มีผลต่อชีวิตทางศาสนาของครอบครัวคาทอลิกจันทบุรีนั้น สามารถสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายได้ดังนี้

6.1 ในกรณีเรื่องการค้าขายของคาทอลิกจันทบุรี พบว่าการแต่งงานกับศาสนิกชนอื่นมีผลต่อการค้าขายของสมาชิกในครอบครัวอยู่ในระดับปานกลาง หมายความว่าคนที่สมาชิกครอบครัวคาทอลิกไปแต่งงานกับศาสนิกชนอื่น ทำให้ลูกที่เกิดมาไม่ได้ค้าขายมากขึ้น การปรับปรุงให้สมาชิกของครอบครัวคาทอลิกได้รับการค้าขายโดยถ้วนหน้านั้น จำเป็นต้องคำนึงถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการแต่งงานระหว่างคาทอลิกกับศาสนิกชนอื่น การให้ความสำคัญต่อการแต่งงาน

โดยการเข้าทำพิธีศีลสมรสในวัด รวมถึงการหาทางติดต่อสื่อสารกับครอบครัวคาทอลิกที่อยู่ห่างไกลจากวัด

6.2 ในกรณีเรื่องพิธีศีลสมรสของคาทอลิกจันทบุรี พบว่าการล้างบาปมีผลต่อการทำพิธีศีลสมรสในระดับปานกลาง หมายความว่าครอบครัวที่นำสมาชิกไปล้างบาปมาก ก็จะมีผลเมื่อมีการแต่งงานในครอบครัว คู่สมรสก็มักจะเข้าทำพิธีในวัดมากขึ้น การปรับปรุงให้คู่แต่งงานเข้าทำพิธีศีลสมรสในวัดมากขึ้น จะต้องคำนึงถึงปัญหาที่รากฐาน คือ การได้รับศีลล้างบาปมาตั้งแต่แรก และอุปสรรคขวางกั้นที่มาจากการทำงานของคนในครอบครัว

6.3 ในกรณีเรื่องการประยุกต์ใช้คริสตธรรมในชีวิตประจำวันของคาทอลิกจันทบุรี พบว่า การพูดคุยแลกเปลี่ยนเรื่องเหตุบ้านการเมือง มีผลในระดับปานกลางต่อการประยุกต์ใช้คริสตธรรมในชีวิตประจำวัน หมายความว่า สมาชิกของครอบครัวคาทอลิกจันทบุรีที่ชอบพูดคุยแลกเปลี่ยนกับคนอื่นเกี่ยวกับเหตุบ้านการเมือง จะมีผลให้สมาชิกนั้นมักจะนำหลักคำสอนของคาทอลิกไปใช้ช่วยเหลือคนอื่นมากขึ้น เช่น คนยากจน นักโทษติดคุก ผู้สูงอายุ คนที่เป็นโรคเอดส์ เป็นต้น ข้อเสนอแนะของการวิจัยคือ การส่งเสริมให้คาทอลิกเข้าไปมีบทบาทในการช่วยเหลือคนที่ตกทุกข์ได้ยากมากขึ้น อันเป็นการสะท้อนให้เห็นความสามารถของการประยุกต์หลักคำสอนคริสตชนมาใช้ในชีวิตประจำวัน การจัดทำเช่นนี้ได้นั้นจำเป็นจะต้องสร้างเงื่อนไขให้คาทอลิกได้หันมาสนใจพูดคุยแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับเรื่องเหตุบ้านการเมืองมากขึ้น เพื่อจะได้รู้ถึงสภาพที่เป็นจริงของสังคมไทย ในขณะที่เดียวกันก็ต้องเพิ่มประสิทธิภาพในการเข้าร่วมช่วยเหลืองานวัดอย่างมีความหมายต่อชีวิตทางศาสนา

6.4 ในกรณีเรื่องความสัมพันธ์กับศาสนาอื่นของคาทอลิกจันทบุรี พบว่าการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรื่องเหตุบ้านการเมืองมีผลต่อความสัมพันธ์กับศาสนาอื่น ในระดับปานกลาง หมายความว่า การที่ครอบครัวมีสมาชิกซึ่งชอบพูดคุยเรื่องเหตุบ้านการเมืองกับคนอื่น จะมีผลทำให้สมาชิกนั้นมีความรู้สึกที่ดีต่อศาสนิกชนอื่น และมักจะไปร่วมกิจกรรมทางศาสนากับศาสนิกชนอื่นด้วย ข้อเสนอแนะของการวิจัยก็คือในสภาพสังคมปัจจุบันคาทอลิกต้องมีความสัมพันธ์กับศาสนิกชนอื่นมากขึ้น ดังนั้นในการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างศาสนา จำเป็นที่จะต้องสร้างกลไกให้คาทอลิกจันทบุรีมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนปัญหาของสังคมภายนอกชุมชนมากขึ้น